

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav hospodářských a sociálních dějin
Moderní hospodářské a sociální dějiny

DIZERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Marián Lóži

Žít stalinismus: Komunistická strana
Československa v době teroru a budování
světých zítřků

Living in Stalinism: Communist Party of
Czechoslovakia in the Age of Terror and
Building of Better Tomorrows

Autoreferát

Dizertační práce se zabývá Komunistickou stranou Československa na přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století. Věnuje se jejímu vztahu ke společnosti, vnitřnímu fungování, jednání stranických aktérů a dobovému hledání nepřátel uvnitř strany.

Předkládaný text se nepřidrhuje jednoho fixního přístupu ani metodologie. Kombinuje východiska sociálních dějin s empirickou analýzou stranicví a elit, rámuujícími tématy jsou KSČ a stalinismus jako dějinný fenomén. Neopouští centrální perspektivu, soustředí se však především na regiony, kraje a okresy v české i slovenské části republiky. Ve středu pozornosti potom nestojí abstraktní mechanismus, tzv. režim nebo strana, nýbrž samotní aktéři, tedy funkcionáři a aktivní členové.

Zkoumá různé oblasti a dílčí jevy stalinistického období, což se odráží ve způsobu zpracování a struktuře. Důležitá část textu je věnována společnosti a elementárně přibližuje širší kontext, ve kterém KSČ působila. Výklad zde záměrně postupuje po politicko a sociálně historické linii, aby umožnil zasazení do kontextu. Dále se zabývá hierarchickou soustavou strany, fungováním jejich řídicích i kontrolních mechanismů, a to ve vzájemně se podmiňující interakci s funkcionáři a straníky. Sleduje rovněž jednání představitelů regionální stalinistické elity, které koncipuje jako klíčové mocenské aktéry na krajské a okresní úrovni. Speciálně zkoumá podmnožinu této elity – ženské funkcionářky. Při výzkumu elity pracuje s metodou kvalitativní sondy na základě vybraného vzorku aktérů a aktérek. Konečně dizertační práce analyzuje dynamickou interakci mezi širším funkcionářským sborem, stranickým ústředím a regionální stalinistickou elitou při tzv. hledání nepřátel uvnitř strany.

Práce usiluje o komplexní zpracování KSČ v celém období, z vnějšku a především zevnitř, z perspektivy aktérů. Chce ji postihnout v jejím postupném vývoji a jako důležitý faktor staví fenomén stalinismu.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivní prameny:

Národní archiv v Praze, fond 1261/0/1 – Zasedání ÚV KSČ.

---, fond 1261/0/11 – Politické byro ÚV KSČ 1954–1962.

---, fond 1261/0/32 – Generální sekretariát 1945-1951.

---, fond 1261/2/33 – Oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV KSČ a MV KSČ 1945-1960.

---, fond 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermová 1945 – 1951.

---, fond XI. sjezd KSČ 18. - 21. prosince 1958.

---, fond ÚV KSČ – Komise I.

---, fond ÚV KSČ – Pillerova komise.

Archiv bezpečnostních složek, fondy centrálních útvarů ministerstva vnitra.

---, fond Inspekce ministra vnitra ČSSR.

---, fond Ministerstvo národní bezpečnosti.

Archiv Národního muzea, fond Bedřich Hájek 434.

Vojenský historický archiv, osobní fond František Nečásek.

Státní oblastní archiv Plzeň, fond KV KSČ Plzeň.

Státní oblastní archiv Praha, fond KSČ Středočeský krajský výbor Praha.

Státní oblastní archiv Zámorsk, fond KV KSČ Pardubice.

Státní okresní archiv Kutná Hora, fond Komise regionálních dějin.

Státní okresní archiv Olomouc, fond Bieberle Josef.

Státní okresní archiv Prostějov, fond OV KSČ Prostějov.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond KSČ krajský výbor Olomouc.

Archiv města Ostravy, fond MěV KSČ Ostrava.

Osobní pozůstalost Lumíry Kotrchové, ve vlastnictví Evy Vojtové.

Periodika:

Rudé právo 1950–1951.

Oficiální literatura a dokumenty:

Documents on the expulsion of the Sudeten Germans. Mnichov: University Press, 1953.

Dolejší, Václav a kolektiv. *Československé zdravotnictví ve statistických údajích: 1948-1958*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1959

Kupka, Václav. *Komunistka Anna Kvašová*. Kutná Hora: Komise regionálních dějin, 1987.

Nemci a Maďari na Slovensku v rokoch 1945-1948 v dokumentoch I. Prešov: Universum, 2005.

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Praha: Orbis, 1953.

Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha: Svoboda, 1949.

Stalin, Josef V. *O nedostacích stranické práce a opatřeních k likvidaci trockistických a jiných obojetníků*. Praha: Svoboda, 1951.

Paměti:

Biřák, Vasil. *Paměti Vasila Biřáka I*. Praha: Cesty, 1991.

Černý, Rudolf. *Antonín Novotný: Vzpomínky prezidenta*. Příbram: PolArt, 2008.

Kaplan, Karel. *Dans les archives du Comité Central: 30 ans de secrets du Bloc soviétique*. Paris: Albin Michel, 1978.

---. *StB o sobě: Výpověď vyšetřovaného Bohumila Doubka*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2002.

Loebl, Eugen. *My mind on Trial*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976.

Mareš, Michal. *Přicházím z periferie republiky*, Praha: Academia, 2009.

Mlynář, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. Praha: Mladá fronta, 1990.

Šik, Ota. *Jarní probuzení – iluze a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1990.

Šlingová, Marian. *Truth Will Prevail*, London: Merlin, 1968

Odborná literatura:

Anev, Petr – Bílý, Matěj. *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921-1989): L-Z*. Praha: Academia – ÚSTR, 2018.

Barton, Paul. *Prague à l'heure de Moscou: Analyse d'une démocratie populaire*. Paris: Pierre Horay, 1954.

Barton, Paul – Weil, Albert. *Salariat et contrainte en Tchécoslovaquie*. Paris: Librairie Marcel Rivière, 1956.

Bieberle, Josef. K politickým procesům (Olomoucký případ 1949–1950). *Slezský sborník*, roč. 88, č. 3, 1990: str. 167–182.

Bílý, Matěj – Lóži, Marián – Šlouf, Jakub. *Nervová vlákna diktatury: Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: ÚSTR 2019.

Blaive, Muriel. „*Pour la paix! – Pour la patrie ! – Pour une vie heureuse de notre peuple !*“: *Les relations entre le pouvoir communiste et la population Tchécoslovaquie 1948–1951*. Rukopis v knihovně CEFRES, 1993.

Blaive, Muriel. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. Praha: Prostor, 2001.

Brabec, Václav. “Vztah KSČ a veřejnosti k politickým procesům na počátku padesátých let.” *Revue dějin socialismu*, roč. 9, čís. 3, rok 1968: str. 363–387.

Brenner, Christiane. *Mezi Západem a Východem: České politické diskurzy 1945-1948*. Praha: Argo, 2015.

Cichopek-Gajraj, Anna. *Beyond Violence: Jewish Survivors in Poland and Slovakia 1944-1948*. Cambridge: University Press, 2014.

Československé zemědělství očima historiků. Sympóziium pořádané komisí pro agrární a rolnickou otázku v Československu dne 23. a 24. května 1968 v Praze. Praha: Ústav dějin socialismu, 1969.

Desanti, Dominique. *Les Staliniens: Une expérience politique (1944–1956)*. Paris: Fayard, 1975.

Dvořáková, Jiřina. Bedřich Pokorný – Vzestup a pád. *Sborník archivu ministerstva vnitra*, rok 2004, čís. 2: str. 233–267.

Fidelis, Malgorzata. *Women, Communism and Industrialization in postwar Poland*. Cambridge: University Press, 2013.

Fidelius, Petr. *Řeč komunistické moci*. Praha: Triáda, 2002.

Fitzpatrick, Sheila. *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

---. How the Mice Buried the Cat: Scenes from the Great Purges of 1937 in the Russian Province. *Russian Review*, svaz. 52, rok 1993: str. 299–320.

---. Patronage and Intelligentsia in Stalin's Russia. Wheatcroft, Stephen G. *Challenging Traditional Views of Russian History*, New York: Palgrave Macmillan, 2002, str. 92–111.

Friedl, Jiří. *Češi a Poláci na Těšínsku 1945–1949*. Praha – Brno: Historický ústav – Conditio Humana, 2012.

Gabzdilová-Olejníková, Soňa – Olejník, Milan. *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*. Bratislava: Spoločenskovedný ústav SAV – Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2004.

Getty, John Archibald. *Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party Reconsidered, 1933–1938*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

Goldman, Wendy. *Terror and Democracy in the Age of Stalin*. New York: Cambridge University Press, 2007

---. *Vytváření nepřítel: Udávání a zavražďování ve stalinském Rusku*. Praha: Karolinum, 2014.

Goven, Joanna. *The Gendered Foundations of Hungarian Socialism: State, Society, and the Anti-politics of Anti-Feminism*, disertace, University of California, 1993.

Hemza, Tomáš. Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“. *Soudobé dějiny*, roč. 24, č. 1–2, 2017: str. 127–163.

Heumos, Peter. *Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví: Dělníci a státní socialismus v Československu 1945-1968*. Praha: ÚSD AV ČR, 2006.

Hradecký, Tomáš. Hodnocení činnosti krajského tajemníka KSČ Mikuláše Landy pohledem regionálních politických složek z doby před procesem Hradecký, Tomáš – Horák, Pavel (eds.). *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, č. 8. Univerzita Hradec Králové – Oftis, Hradec Králové – Ústí nad Orlicí, 2013: str. 347–354.

Chan, Anita. *Children of Mao: Personality Development and Activism in the Red Guard Generation*. Seattle: University of Washington Press, 1985.

Christian, Michel. *Camarades ou apparatchiks? Les communistes en RDA et en Tchécoslovaquie (1945- 1989)*. Paris: Presses universitaires de France, 2016.

Kabešová, Monika. Andrej Kaboš a Ervín Polák. Odvolaní vedoucí tajemníci KV KSS Bratislava v kontextu hledání „vnitřních zrádců“ počátkem 50. let 20. století. *Historický časopis*, roč. 62, č. 4, 2021: str. 317–344.

---. „Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s. Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu.“ Čistky v KV KSČ Pardubice v letech 1949–1951. Kabešová, Monika –

Bekera, Tomáš – Parchanská, Pavlína Pavel a kol. *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, č. 14. Univerzita Hradec Králové – Gaudeamus, Hradec Králové, 2020: str. 89–106.

---. *Boj o mocenské pozice v čáslavském okrese a řešení tzv. čáslavského případu (1949-1953)*. Rukopis, 2020.

Kalinová, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: K sociálním dějinám v letech 1945-1969*, Praha: Academia, 2007

Kaplan, Karel. *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968: Studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

---. *Gottwaldovi muži*. Praha: Paseka, 2004.

---. *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945–1952: Studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

---. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992.

Kaška, Václav. *Neukáznění a Neangažování: Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. Praha a Brno: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.

Knapík, Jiří. *V zajetí moci: Kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. Praha: Libri, 2006.

Kolář, Pavel. *Soudruzi a jejich svět: Sociálně myšlenková tvářnost komunismu*, Praha: NLN – ÚSTR, 2019.

Kotkin, Stephen. *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilization*. Berkeley: University of California Press, 1997.

---. *Stalin Vol. 1: Paradoxes of Power 1878-1928*. London: Penguin Books, 2014.

Kubát, Jaroslav. *Josef Paleček*. České Budějovice: Růže, 1975.

Kučera, Jaroslav. *Odsunové ztráty sudetoněmeckého obyvatelstva: Problémy jejich přesného vyčíslení*. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1992.

Linhart, Martin. *KSČ a politický vývoj v okrese Ústí nad Labem v letech 1945-1948*. Diplomová práce, ÚČD FF UK, Praha, 2014.

Londák, Miroslav. *Otázky industrializácie Slovenska (1945 - 1960)*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1999.

Lowe, Keith. *Zdivočelý kontinent: Evropa po druhé světové válce*. Praha: Paseka, 2015.

Lóži, Marián. A Case Study of Power Practices. The Czechoslovak Stalinist Elite at the Regional Level (1948–1951). Blaive, Muriel (ed.): *Perceptions of Society in Communist Europe. Regime Archives and Popular Opinion*. Bloomsbury, London – New York, 2019: str. 49–64.

Maňák, Jiří. *Proměny strany moci. Studie a dokumenty k vývoji Komunistické strany Československa 1948–1968*, 3. části. Praha: ÚSD AV ČR, 1995-1999.

McDermott, Kevin. A „Polyphony of Voices“? Czech Popular Opinion and the Slánský Affair. *Slavic Review*, Vol. 67, No. 4, 2008: str. 840-865.

Meyer, Peter. *The Jews in the Soviet Satellites*, Syracuse: University Press, 1953.

Mrňka, Jaromír. *Limity lidskosti: Politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944-1946*. Praha: ÚSTR, 2019.

---. *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřezska v letech 1945–1960*. Praha: ÚSTR, 2015.

Nečasová, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011.

---. *Nový socialistický člověk: Československo 1948-1956*. Brno: Host, 2018.

Pavka, Marek. *Kádry rozhodují vše!: Kádrová politika KSČ z hlediska teorie elit (Prvních pět let komunistické moci)*, Brno: Prius, 2003.

Pernes, Jiří. *Brno 1951: Příspěvek k dějinám komunistického odporu na Moravě*. Praha: Ústav pro soudobě dějiny AV ČR, 1997

---. *Mládež vede Brno – Otto Šling a jeho brněnská kariéra (1945–1950)*. *Soudobé dějiny*, roč. 11, čís. 3, rok 2004: str. 45–60.

Pešek, Jan. *Centrum moci: Aparát Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska 1948-1989*. Bratislava: AEPress, 2006.

Pillerova komise. *O procesech a rehabilitacích I*. Brno: Knihovna zajímavostí, 1990.

Prudký, Libor (ed.) – Šmídová, Michaela – Vojtíšková, Kateřina. *Periferie, kraje, hodnoty: Možnosti periferních krajů na cestě za dobrými hodnotami*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016.

Průcha, Václav. *Stručný hospodářský vývoj Československa do roku 1955*. Praha: Svoboda, 1969.

Případ Jan Kouřil. *Skutečnost*, roč. 3., čís. 7., červenec 1951: str. 137-139.

Rigby, Thomas H. *Political Elites in the USSR. Central leaders and local cadres from Lenin to Gorbachev*. London – Aldershot: Elgar, 1990.

Serinek, Josef – Tesař, Jan. *Česká cikánská rapsodie: III. svazek*, Praha: Triáda, 2016.

Schling, Karel. *Otto Šling – příběh jednoho komunisty*. *Paměť a dějiny*, roč. 6, čís. 4, rok 2012: str. 116–121.

Slabotinský, Radek. Otto Šling – pokus o politický portrét komunistického funkcionáře. Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, svaz. IV, rok 2005: str. 177–198.

Spurný, Matěj. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex 2011.

Staněk, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*, Praha: Academia – Naše vojsko, 1991.

Šlouf, Jakub. *KSČ na Plzeňsku v letech 1945-1948*. Diplomová práce, ÚČD FF UK, Praha 2008.

---. *Podvedená strana. Zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945-1948)*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2016.

---. *Spříznění měnou: Genealogie plzeňské revolty 1. června 1953*. Praha: FF UK, 2016.

Šutaj, Štefan. *Nútené presídľovanie Maďarov do Čiech*. Prešov: Universum, 2005.

Taborsky, Edward. *Communism in Czechoslovakia: 1948–1960*. New Jersey: Princeton University Press, 1961.

Tigrid, Pavel. Jak tomu bylo opravdu se Slánským a jeho druhy. *Svědectví*, roč. 4, č. 16, 1962: str. 285-307.

Tichý, Martin. *Smrt bez spravedlnosti: Mrtví Ratajského lesa*. Praha: ÚSTR, 2017.

Vaněk, Miroslav – Urbásek, Pavel a kol. *Vítězové? Porážení?: životopisná interview II: Politické elity v období tzv. normalizace*. Praha: Prostor, 2005.

Vaňhara, Josef. *Příběh jednoho muže a jednoho města*, Zlín: J. Vaňhara, 1998.

Wiedemann, Andreas. „*Pojď s námi budovat pohraničí*“: *Osidlování a proměna obyvatelstva bývalých Sudet 1945-1952*. Praha: Prostor 2016.

Zavacká, Marína. Komunistický aktivista v lokálnom prostredí: 1949-1956. Kiliánová, Gabriela – Kowalská, Eva – Krekovičová, Eva (eds.). *My a tí druhí v modernej spoločnosti: Konštrukcie a transformácia kolektívnych identít*, Bratislava: SAV 2009, str. 542-555

---. Vidiecki komunisti ako aktéri a obeť nútenej kolektivizácie. *Forum Historiae*, 2016, roč. 10, č. 1: str. 57–74.

Zvara, Juraj. *Maďarska menšina na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Epoque, 1999.

Publikační činnost

Monografie

BÍLÝ, Matěj – LÓŽI, Marián – ŠLOUF, Jakub: Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956. Karolinum – ÚSTR, Praha 2019, 304 str.

Kolektivní monografie, kapitola v monografii

LÓŽI, Marián: A Case Study of Power Practices: The Czechoslovak Stalinist Elite at the Regional Level (1948–1951). In: BLAIVE, Muriel (ed.): Perceptions of Society in Communist Europe: Regime Archives and Popular Opinion. Bloomsbury, Londýn 2019, str. 49–64.

Studie v odborných periodikách a sbornících

BÍLÝ, Matěj – LÓŽI, Marián – ŠLOUF, Jakub: The development of regional Communist elites in the Czech lands 1945–1956. *Pamięć i Sprawiedliwość*, 2018, č. 32, str. 186–210.

LÓŽI, Marián: Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace na regionální úrovni v období tzv. hledání nepřátel uvnitř KSČ (podzim 1950 až jaro 1951). *Securitas Imperii*, 2018, č. 32, str. 222–249.

LÓŽI, Marián: Exposing enemies in the regional leaderships of the Communist Party of Czechoslovakia 1950–1951. *Securitas Imperii*, 2021, č. 39, str. 111–146.

Akademická činnost

Autor je od srpna 2015 zaměstnán jako badatel na Ústavu pro studium totalitních režimů.